

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, доцента
Степаненко Людмили Михайлівни
на дисертацію Людмили Вікторівни Мови
*«Теоретичні і методичні засади формування творчого потенціалу
хореографів у системі неперервної освіти»*,
представлену на здобуття наукового ступеню доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 — теорія та методика професійної освіти

Актуальність теми дослідження. Якість освіти є національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави. Однією із найважливіших умов інноваційного розвитку українського суспільства є реалізація комплексу інструментів систем внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості вищої освіти відповідно до стандартів і рекомендацій Європейського простору вищої освіти. Актуальною проблемою мистецької освіти на сьогодні залишається питання вдосконалення професійної підготовки хореографів у вищій школі. Високі вимоги сучасного суспільства до особистості фахівця з хореографічного мистецтва зумовлюють необхідність постійного оновлення освітніх програм та розробки нових, ефективних технологій формування творчого потенціалу хореографів у системі неперервної освіти.

Ці зміни відбуваються під впливом різноманітних суспільних інтеграційних процесів та принципів, серед яких: інформатизація та глобалізація суспільства; зорієнтованість освіти на особистість здобувачів освіти та їхній різнобічний розвиток; забезпечення студентської мобільності; упровадження компетентнісного підходу у підготовку майбутніх фахівців з урахуванням Національної рамки кваліфікацій; підвищення конкурентоспроможності фахівця. У цьому контексті актуальність теми дисертації Мови Людмили Вікторівни «Теоретичні і методичні засади формування творчого потенціалу хореографів у системі неперервної освіти» є незаперечною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.
Дослідження виконано відповідно до теми Зведеного плану НДР сфери

освіти, науки та інноватики «Теоретичні та методичні основи формування системи післядипломної освіти на засадах сталого розвитку» (ДР № 0117U004914).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 6 від 29 жовтня 2015 року) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології в Україні (протокол № 8 від 27 листопада 2015 року).

Оцінюючи *ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій*, сформульованих у дисертації Л. В. Мови, ми дійшли висновку, що структурно дисертаційна робота є обґрунтованою, логічно побудованою й адекватно відображає траєкторію руху дослідження. Вона презентована анотаціями українською та англійською мовами, вступом, чотирма розділами, висновками до розділів, висновками, списком використаних джерел.

Основний зміст дисертаційної роботи свідчить про широку ерудицію здобувачки, її здатність до системного охоплення різних аспектів досліджуваного педагогічного явища, критичність і креативність мислення.

Відзначимо цілісність і логічність формулювання концепції дослідження, яка містить взаємопов'язані концепти: методологічний, науково-теоретичний і практико-методичний; їхнє узагальнення дало змогу здобувачці сформулювати *провідну ідею* концепції дослідження, яка полягає в ефективному формуванні творчого потенціалу хореографів у системі неперервної освіти, що характеризується орієнтацією викладачів і здобувачів освіти на максимально доцільне використання індивідуального ресурсу особистості й можливостей освітнього середовища для творчої самореалізації в професії: формування уміння гармонійного, усвідомленого, якісного та ефективного використання тілесної структури танцівника та його рухів у процесі творення танцю і хореографії, через активну практику танцювальної імпровізації, основ LMA, BF, опанування функціональної техніки сучасного танцю (структуровані навчальні вправи за принципами природної роботи

тіла, з одного боку, та розвиток композиційного мислення у координатах простір-час-вага-зусилля – з другого), що взаємодоповнюють та примножують можливості один одного. У процесі проектування компетентнісної структурно-процесуальної моделі «Природа тіла в контексті танцю» особливу увагу приділено індивідуальним особливостям суб'єктів навчання, емоційно-почуттєвим компонентам їхньої діяльності та змістовним міждисциплінарним знанням.

Сутність системи формування творчого потенціалу хореографів розкривається на основі інтегративно-ресурсного підходу в єдності його принципів (різноманітної детермінації і розвитку індивідуальних траєкторій професійно-творчого становлення; структурної цілісності і комплексності; ампліфікації; ергономічності; самореалізації; полісуб'єктної взаємодії; диференційованого прогнозування), що дають можливість розглядати цей феномен як відкриту систему, інтегруючи зовнішні середовищні й внутрішні індивідуальні ресурси хореографів, що зумовлюють ефективну реалізацію цього процесу в освітньому середовищі.

Людмила Вікторівна демонструє належну структурованість наукового мислення, визначаючи методологічні орієнтири концепції дослідження формування творчого потенціалу хореографів на загальнофілософському, загальнонауковому, конкретно-науковому рівнях пізнання, що дають обґрунтоване уявлення про цілісні об'єктивні взаємозв'язки творчого потенціалу хореографів у системі неперервної педагогічної освіти як соціокультурного явища і складноорганізованого процесу.

Завдяки створеній концепції дослідження була реалізована система забезпечення якості професійної підготовки хореографів та формування творчого потенціалу хореографів у системі неперервної освіти, що забезпечується авторською компетентнісною структурно-процесуальною моделлю, яка розглядається в дослідженні як структурна і функціональна складова професійної освіти, а її зміст забезпечується методичним інструментарієм.

Заслуговує на схвалення уважне ставлення дисертантки до понятійно-

термінологічного апарату дослідження. Так, авторка, на основі аналізу численних досліджень зарубіжних і вітчизняних науковців, презентує авторське бачення визначень й тлумачень основних понять педагогічного дослідження, а саме: «*формування творчого потенціалу хореографа*», «*хореографічна діяльність*», «*сучасний танець*» та «*сучасна хореографія*».

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій забезпечується застосуванням сучасних методів наукового пізнання: теоретичних та емпіричних, які доповнені методами статистики, що забезпечило достовірність отриманих результатів.

Результати педагогічного експерименту надали можливість здобувачці досягнути мети та підтвердити вірогідність висунутої загальної гіпотези. Для оцінки ефективності експериментальної роботи було розроблено компонентний (перебіг процесу якісних змін усіх компонентів творчого потенціалу хореографів) і порівняльний (зіставлення рівнів творчого потенціалу хореографів контрольних (КГ) і експериментальних груп (ЕГ)) аналіз отриманих даних.

Констатувальний етап експерименту показав, що без певного впливу на процес формування творчого потенціалу хореографів, без спеціальної створеної системи, притаманної сучасному танцю, і програм навчання, спрямованих на більш повне використання хореографами індивідуальних ресурсів, інтенсифікації механізмів формування творчого потенціалу, розвиток динаміки цього процесу у хореографів практично не відбувається.

Схвальної оцінки заслуговують обґрунтованість і достовірність результатів дослідження, що забезпечуються оптимальною чисельністю вибірки та ретельною експериментальною перевіркою висунутих теоретичних положень. Оцінювання рівнів сформованості творчого потенціалу хореографів у системі неперервної освіти проводилося за кожним окремо визначеним критерієм (мотиваційно-ціннісним, інтелектуально-знаннєвим, процесуально-операційним, соціально-психологічним) із використанням комплексу діагностичних методик.

Аналіз результатів педагогічного експерименту підтвердив ефективність розробленої системи забезпечення якості процесу формування творчого потенціалу хореографів у системі неперервної освіти. Здобувачка досить вдало послуговується методами математичної статистики, такими як метод ймовірнісної статистичної достовірності змін за критерієм Ст'юдента (для кожного показника було визначене середньоквадратичне відхилення, що характеризує ступінь відхилень значень від середнього).

Результати експерименту є переконливою підставою для того, щоб вважати досягнутою мету й завдання дослідження – все це в сукупності забезпечує обґрунтованість сформульованих у дисертації положень, висновків та рекомендацій.

Дисертацію презентує високий рівень **наукової новизни отриманих результатів**. Слід відзначити, що здобувачкою вперше здійснено системний аналіз теоретичних і методичних засад формування творчого потенціалу хореографів у системі неперервної освіти на основі інтегративно-ресурсного підходу, що дало можливість розкрити педагогічну сутність цього феномену як цілісного мистецького явища. Розроблено авторську концепцію формування творчого потенціалу хореографів у системі неперервної освіти; *спроектовано та експериментально перевірено* систему формування творчого потенціалу хореографів, яку представлено в компетентнісній структурно-процесуальній моделі «*Природа тіла в контексті танцю*»; створено діагностичний інструментарій для оцінювання рівня сформованості творчого потенціалу хореографів; сучасний танець у системі неперервної хореографічної освіти виділено як напрям, що суттєво впливає на стан розвитку творчих можливостей особистості та виступає важливою передумовою активації процесу формування творчого потенціалу хореографів; рівень обізнаності з практики Лабан-аналізу та Основ Бартенієфф (LMA та BF) запропоновано як базовий компонент системи формування та розвитку творчого потенціалу хореографів у системі неперервної освіти.

Авторкою в основі розробленої системи формування творчого потенціалу хореографів закладено бінарну класифікацію, що складається з

двох основних груп: універсальних (загальних) і професійних, в яких виокремлені певні блоки (класи): загальнонаукові, інструментальні, соціально-особистісні, загальнокультурні, загальнопрофесійні, профільно-спеціалізовані. Підібрано адекватний діагностичний інструментарій для оцінювання рівнів сформованості творчого потенціалу хореографів у системі неперервної освіти.

Оцінюючи **практичне значення одержаних результатів** дисертації, необхідно наголосити на тому, що основні положення та результати дослідження впроваджено в освітній процес закладів різних рівнів акредитації (10 найменувань), про що свідчать довідки впровадження, а також визначені організаційно-педагогічні умови реалізації завдань формування творчого потенціалу хореографів у системі неперервної освіти.

Імпонує, що практичне впровадження матеріалів дисертаційного дослідження знайшло своє відображення під час проведення всеукраїнських та міжнародних фестивалів, а також у процесі реалізації творчих проектів.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій в опублікованих працях. Аналіз публікацій Л. В. Мови (43) засвідчує їхню відповідність (кількісну та якісну) вимогам до оприлюднення результатів докторського дослідження. Зокрема, серед загальної кількості робіт авторки: 8 – у співавторстві, з яких: 1 монографія, 2 статті у колективних монографіях (1 – зарубіжна, віднесена до категорії SENS), 18 статей у наукових фахових виданнях з педагогіки (з них 2 – у виданні, яке входить до наукометричної бази Index Copernicus), 7 статей у зарубіжних періодичних наукових виданнях (із них 1 – у виданні, яке входить до наукометричної бази Scopus), 14 тез у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, 1 методичні рекомендації, 1 енциклопедичний словник, 2 навчальних посібники. Наукові положення, висновки та рекомендації дисертанта досить повно представлено в означених друкованих працях.

Рівень апробації результатів дослідження є також достатнім і підтверджується участю дисертантки у 24 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях; у роботі всеукраїнських і міжнародних

фестивалів із хореографічного мистецтва.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації. Структурна побудова і зміст автореферату ідентичні основним положенням дисертації. Наукові твердження, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті дисертантки, належним чином розкриті та обгрунтовані в рукописі дисертації.

Високо оцінюючи докторську дисертацію Мови Людмили Вікторівни, доцільно **висловити низку зауважень і побажань**, що вимагають уточнень і пояснень.

по-перше, не зовсім зрозуміло, якими критеріями керувалася дисертантка при дослідженні розвитку та сформованості рівнів імпровізації;

по-друге, викликає питання, яка саме кореляція існує між опануванням технік сучасного танцю та активізацією та розвитком емоційного інтелекту;

по-третьє, на нашу думку, авторкою не повною мірою схарактеризовано, в чому саме полягає ресурсність сучасного танцю;

по-четверте, в дисертації доцільно було розкрити можливості /особливості формування творчого потенціалу хореографів у неформальній освіті (як важливого елементу неперервної освіти);

по-п'яте, авторкою запропоновано систему Лабан-аналізу як базовий компонент, що сприяє формуванню творчого потенціалу хореографів у системі неперервної освіти, але в авторефераті цей компонент висвітлений недостатньо;

по-шосте, на нашу думку, робота набула б більшої привабливості, якби дисертанткою було описано змістовий ресурс проведення та організації занять з огляду на COVID-19.

Разом з тим, висловлені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного дослідження, яке вирізняється оригінальністю, глибиною теоретичного аналізу і новизною методичних пропозицій і мають рекомендаційний характер.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дослідження Мови Людмили Вікторівни «Теоретичні та методичні засади формування творчого потенціалу хореографів у системі неперервної освіти» є завершеним, самостійним науковим дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення. У роботі отримано нові науково обґрунтовані результати, які дали змогу авторці здійснити комплексне вирішення наукових завдань. Враховуючи актуальність, новизну, значущість результатів дослідження для педагогічної науки й практики, дисертація Л. В. Мови заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами та доповненнями) щодо докторських дисертацій, Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» № 40 від 12 січня 2017 р. (зареєстр. у Міністерстві юстиції України 03 лютого 2017 р. за № 155/30023) та іншим інструктивним вимогам МОН України щодо докторських дисертацій, паспорту спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти, а її авторка – Мова Людмила Вікторівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук, доцент
проректор з наукової роботи та
міжнародних зв'язків
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв

